

ЕТАПИ РЕАЛІЗАЦІЇ МОДЕЛІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДО САМОЗБЕРЕЖЕННЯ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

STAGES OF IMPLEMENTING THE SELF-PRESERVATION TRAINING MODEL FOR FUTURE PROFESSIONALS OF THE CIVIL DEFENSE SERVICES IN PROFESSIONAL ACTIVITY

У статті обґрунтовано загальну гіпотезу дослідження, яка ґрунтувалася на твердженні, що підготовка майбутніх фахівців служби цивільного захисту до самозбереження в професійній діяльності як домінують їхньої професійної діяльності є ефективною, якщо вона базується на теоретичних і методичних засадах, в основу яких узяті обґрунтування сутності і структури готовності до самозбереження в професійній діяльності й специфіку реалізації комплексу педагогічних умов, орієнтованих на формування готовності курсантів до самозбереження в подальшій професійній діяльності.

Описано хід дослідження, яке включало чотири етапи науково-педагогічного пошуку, а саме: перший етап – теоретико-пошуковий – приділяв увагу теоретичному осмисленню проблеми дослідження; другий етап – теоретико-методологічний – присвячений теоретичному дослідженню сучасного стану підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту до самозбереження в професійній діяльності; третій етап – експериментально-аналітичний – включав проведення формувального експерименту щодо апробації основних концептуальних положень дослідження; четвертий етап – узагальнюючий – пов'язаний з узагальненням і систематизацією отриманих результатів педагогічного експерименту; уточненням загальних висновків і практичних рекомендацій.

Обґрунтовано етапи педагогічного експерименту, який складався з констатувального та формувального етапів.

Наголошено, що функціонування моделі передбачало реалізацію трьох послідовних етапів: мотиваційно-цільового, активно-діяльнісного й оціночно-аналітичного. Мотиваційно-цільовий етап включав розвиток стійкого мотиваційно-ціннісного ставлення до самозбереження в професійній діяльності, трансформацію переконань та ідеалів щодо майбутнього професійного статусу фахівця, розуміння професійного успіху й на цій основі стимулювання та спонукання мотивації майбутнього фахівця служби цивільного захисту до формування готовності до самозбереження в професійній діяльності. Активно-діяльнісний етап, який за своєю сутністю є системоутворювальним, передбачав включення курсанта в процес власного професійного становлення, що дало йому змогу активно переміщатися по індивідуальній траєкторії формування готовності до самозбереження в професійній діяльності. Основною метою оціночно-аналітичного етапу була активізація розвитку індивідуального стилю самозбереження в професійній діяльності, що спрямований на успішну самоактуалізацію та самореалізацію в конкретних умовах ринку праці регіону.

Ключові слова: етапи, модель, підготовка, служба цивільного захисту, самозбереження.

The article substantiates the general hypothesis of the study, which was based on the statement that the self-preservation training for future specialists of the civil defense services as a dominant in their professional activity is effective if it is based on theoretical and methodological bases, which substantiate the readiness essence and structure to self-preservation in professional activities and the implementing specifics of pedagogical conditions set which is focused on the cadets' readiness formation for self-preservation in further professional activity.

Describes the study course which included four stages of scientific and pedagogical research, namely the first stage – theoretical and exploratory – it paid attention to the theoretical understanding of the research problem; the second stage – theoretical and methodological – was devoted to the theoretical study of the current training state for future specialists of the civil defense service to self-preservation in professional activity; the third stage – experimental-analytical – included conducting a formative experiment to test the main conceptual provisions of the study; the fourth stage – generalizing – is connected with generalization and systematization of pedagogical experiment results which were received; clarification of general conclusions and practical recommendations.

The stages of the pedagogical experiment which consisted of the ascertaining and forming stages are substantiated.

It is emphasized that the functioning of the model involved the implementation of three successive stages: motivational-target, active-activity and evaluation-analytical. Motivational-target stage included the development of a stable motivational and value attitude to self-preservation in professional activities, transformation of beliefs and ideals about the future professional status of the specialist, understanding of professional success and on this basis stimulating and motivating future civil defense specialists to activities. The active-activity stage, which in its essence is system-forming, provided for the inclusion of the cadet in the process of his own professional development, which allowed him to actively move along the individual trajectory of formation of readiness for self-preservation in professional activity. The main purpose of the evaluation and analytical stage was to intensify the development of individual style of self-preservation in professional activities, aimed at successful self-actualization and self-realization in specific conditions of the labor market of the region. **Key words:** stages, model, training, civil defense service, self-preservation.

УДК 378.147-057.36
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/29-1.16>

Бойчук Ю.Д.,

докт. пед. наук, професор,
член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України,
ректор
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Таймасов Ю.С.,

канд. пед. наук,
старший викладач-методист
навчального пункту
аварійно-рятувального загону спеціально призначення
Головного управління
Державної служби України
з надзвичайних ситуацій
у Харківській області

Зуб О.В.,

канд. с.-г. наук, доцент,
доцент кафедри фундаментальних дисциплін
Національної академії
Національної гвардії України

Турчинов А.В.,

канд. пед. наук, доцент,
заступник начальника кафедри фізичної підготовки та спорту
Національної академії
Національної гвардії України

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На думку вітчизняних науковців В. Бикова, М. Варій, Н. Вовчаста, О. Євсюков, М. Козяр, М. Коваль, В. Козлачков, П. Образцов, О. Островерх, О. Тимченко, Б. Шуневич, на самозбереження фахівців служби цивільного захисту в професійній діяльності впливає низка факторів, що сприяють відповідальному ставленню до своїх професійних обов'язків.

Мета статті – описати етапи реалізації моделі підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту до самозбереження в професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Загальна гіпотеза конкретизована в низці *часткових припущень*, відповідно до яких підготовка майбутніх фахівців служби цивільного захисту до самозбереження в професійній діяльності [1] повинна відбуватися як цілісна динамічна система, що гармонійно впроваджена в навчально-виховний процес профільного навчального закладу ДСНС України за допомогою інтеграції навчальної, наукової й практичної діяльності курсантів з максимальним наближенням теоретичного навчання до практики самозбереження в професійній діяльності; підготовка майбутніх фахівців служби цивільного захисту до самозбереження в професійній діяльності має ґрунтуватися на поєднанні інноваційних і традиційних технологій навчання й діяльнісній позиції курсантів через включення в освітній процес форм і методів активного проблемно-діялісного навчання й моделювання професійних ситуацій самозбережувальної направленості; процес становлення майбутніх фахівців служби цивільного захисту як суб'єктів самозбережувальної діяльності мусить мати цілісний характер, що забезпечується реалізацією трьох послідовних етапів: *мотиваційно-цільового* (забезпечує необхідний рівень пізнавальної активності курсанта, його готовність до успішного навчання для здійснення самозбереження в подальшій професійній діяльності) [2]; *активно-діялісного* (забезпечує активне просування курсанта за індивідуальною траєкторією формування готовності до самозбереження у професійній діяльності) й *оціночно-аналітичного* (забезпечує належний рівень сформованості аналітичного мислення, професійної самосвідомості й соціальної креативності курсанта; його здатності до самоосвіти й самоорганізації як передумов успішного професійного і творчого саморозвитку та здійснення самозбереження в подальшій професійній діяльності) [3].

Дослідження включало чотири етапи науково-педагогічного пошуку.

Перший етап – *теоретико-пошуковий* – приділяв увагу теоретичному осмисленню проблеми дослідження. Під час цього етапу створювалася програма й методика дослідження, визначалися

його мета, завдання, об'єкт, предмет, загальна й часткові гіпотези; вивчалися та аналізувалися історична, філософська, педагогічна, психологічна й тематична література, інформаційні ресурси мережі Інтернет, вітчизняний і зарубіжний досвід підготовки фахівців служби цивільного захисту; вивчався стан дослідження проблеми в теорії й практиці професійної освіти в профільних навчальних закладах ДСНС України; розглядалися закони, постанови, положення та інші нормативно-правові документи; вивчалася навчально-методична документація профільних навчальних закладів ДСНС України щодо забезпечення професійної підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту; визначався понятійний і науковий апарат дослідження; проводилися систематизація й узагальнення емпіричного матеріалу з досліджуваної проблеми [4].

Другий етап – *теоретико-методологічний* – присвячений теоретичному дослідженню сучасного стану підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту до самозбереження в професійній діяльності; визначалися методологічні підходи до проблеми дослідження; розробка та пояснення концептуальних положень і моделі підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту до самозбереження в професійній діяльності; виявлення й опис педагогічних умов її успішної реалізації; розробка науково-методичного забезпечення підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту до самозбереження в професійній діяльності; створення критеріальної бази дослідження; проведення констатувального експерименту [5].

Третій етап – *експериментально-аналітичний* – включав проведення формувального експерименту щодо апробації основних концептуальних положень дослідження. Під час цього етапу відбувалася експериментальна перевірка моделі підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту до самозбереження в професійній діяльності; здійснювалася педагогічна діагностика готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до самозбереження в професійній діяльності; проводилася кількісна та якісна обробка результатів експерименту, їх аналіз; розроблялися й утілювалися в процесі підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту навчальні програми; готувалися до друку публікації з теми наукового пошуку; здійснювалася апробація результатів дослідження в доповідях на конференціях [6].

Опублікований навчальний посібник «Надання першої домедичної допомоги постраждалим при ліквідації надзвичайних ситуацій», «Тестові завдання з навчальної дисципліни «Домедична допомога», робочий зошит на друкованій основі з навчальної дисципліни «Домедична допомога».

Надруковано методичні рекомендації до вивчення спецкурсу «Самозбереження фахівців служби цивільного захисту».

Четвертий етап – *узагальнюючий* – пов'язаний з узагальненням і систематизацією отриманих результатів педагогічного експерименту; уточненням загальних висновків і практичних рекомендацій; продовженням включення результатів дослідження в практику роботи профільних навчальних закладів ДСНС України щодо підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту до самозбереження в професійній діяльності; оформленням рукопису докторської дисертації; визначенням перспектив подальшого вивчення цієї проблеми [7].

Педагогічний експеримент щодо організації підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту до самозбереження в професійній діяльності складався з констатувального та формульовального етапів [8].

Завданнями *констатувального етапу* педагогічного експерименту є:

- дослідження сучасного стану підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту до самозбереження в професійній діяльності завдяки анкетуванню курсантів і викладачів профільних навчальних закладів ДСНС України та співробітників пожежно-рятувальних підрозділів;

- розробка й обґрунтування основних положень концепції й моделі підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту до самозбереження в професійній діяльності;

- визначення показників ефективності підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту до самозбереження в професійній діяльності;

- визначення методів діагностики ефективності підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту до самозбереження в професійній діяльності;

- установлення вихідного рівня сформованості готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до самозбереження в професійній діяльності.

Завдання *формульовального етапу* педагогічного експерименту, який проводився з огляду на теоретико-методологічну базу дослідження і результати констатувального експерименту, включали:

- включення моделі підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту до самозбереження в професійній діяльності;

- визначення кінцевого рівня сформованості готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до самозбереження в професійній діяльності [9].

Підготовка майбутніх фахівців служби цивільного захисту до самозбереження в професійній діяльності – процес ґрунтовний, послідовний і рухомий. В умовах динамічного функціонування моделі він передбачав реалізацію трьох послідов-

них етапів: мотиваційно-цільового, активно-діяль-нісного й оціночно-аналітичного.

Мотиваційно-цільовий етап включав розвиток стійкого мотиваційно-ціннісного ставлення до самозбереження в професійній діяльності, трансформацію переконань та ідеалів щодо майбутнього професійного статусу фахівця служби цивільного захисту, розуміння професійного успіху й на цій основі стимулювання та спонукання мотивації майбутнього фахівця служби цивільного захисту до формування готовності до самозбереження в професійній діяльності. Цей етап посідав перше місце умовно, так як стимулювання й підтримка мотивації учасників навчального процесу є «наскрізним» завданням для всіх етапів. Мотиваційно-цільовий етап охоплював активне включення особистості курсанта в процес самопізнання, що пов'язано з його входженням у нову соціальну роль, оволодінням загальнонауковими основами професії, актуалізацією пізнавальної рефлексії, посиленням необхідності в особистісній і професійній самореалізації. Для виконання описаних завдань використовувалися такі форми й методи роботи: волонтерська діяльність рятувальників, виховна робота, методичні семінари, проблемні лекції, лекції-дискусії, тренінги, метод case-study.

Активно-діяльнісний етап, який за своєю сутністю є системоутворювальним, передбачав включення курсанта в процес власного професійного становлення, що давало йому змогу активно переміщатися по індивідуальній траєкторії формування готовності до самозбереження в професійній діяльності. На цьому етапі курсанти отримували спеціальні знання, уміння та навички: планування професійної діяльності з огляду на професіограму і кваліфікаційну характеристику майбутнього фахівця служби цивільного захисту; планування самозбереження в подальшій професійній діяльності й передбачення її результатів; здійснення самозбереження в професійній діяльності з урахуванням власного рівня інтелектуального, емоційного й особистісного розвитку; установлення близьких і далеких перспектив власного професійного становлення. Особливе значення приділялося розвитку регулятивних механізмів діяльності, поведінки і спілкування, розширенню індивідуальних способів творчого самовираження в освітньому процесі за допомогою інтеграції та поєднання різних методів і засобів навчання, організаційних форм аудиторних і позааудиторних занять. На цьому етапі використані такі основні форми й методи роботи: проблемні та мультимедійні лекції, дискусії, ділові ігри, тренінги, метод мозкового штурму, метод case-study, метод проєктів, різні форми самостійної та індивідуальної роботи курсантів, дистанційне навчання з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, Інтернет-консультування, волонтерська діяльність

фахівця служби цивільного захисту, курсантська науково-дослідна робота [10].

Основною метою *оціночно-аналітичного етапу* була активізація розвитку індивідуального стилю самозбереження в професійній діяльності, що спрямований на успішну самоактуалізацію та самореалізацію в конкретних умовах ринку праці регіону. Основна мета етапу втілювалася під час проходження практик у пожежно-рятувальних підрозділах ДСНС України та в процесі науково-практичної діяльності курсанта. На цьому етапі проводився аналіз ефективності змісту, форм, методів і засобів формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до самозбереження в професійній діяльності; динаміки написання курсантами рефератів, курсових і дипломних робіт із самозбережувальної тематики; підсумовувалася участь курсантів у науково-практичних конференціях та інших науково-організаційних заходах. Основними формами й методами роботи були виробнича практика в пожежно-рятувальних підрозділах ДСНС України, курсантська науково-дослідна робота, ділові ігри, метод мозкового штурму, метод case-study, планування професійної діяльності, самостійна навчально-пізнавальна діяльність із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій.

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що включення моделі підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту до самозбереження в професійній діяльності відбувалося разом із педагогічним моніторингом, у процесі якого створений і модифікований діагностичний інструментарій для вивчення динаміки розвитку як кожного окремого елемента готовності майбутнього фахівця служби цивільного захисту до самозбереження в професійній діяльності зокрема, так і сформованості готовності майбутнього фахівця служби цивільного захисту до самозбереження в професійній діяльності загалом.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Антонов А. Самоохранительное поведение. *Народонаселение* : энциклопедический словарь. Москва, 1994.
2. Березутский Ю. Самоохранительное поведение студентов: ценностный ресурс здоровья или декларация. *Власть и управление на Востоке России*. Хабаровск : ДВАГС, 2010. № 4. С. 152–159.
3. Брызгалова С. Формирование в вузе готовности учителя к педагогическому исследованию: теория и практика. Калининград : Изд-во КГУ, 2004. 344 с.
4. Віговська О. Самореалізація як ознака конструктивного самозбереження особистості. *Проблеми сучасної психології*. Кам'янець-Подільський, 2014. Вип. 23. С. 90–99.
5. Горяна Л. Особливості духовно-ціннісного впливу підготовки молоді щодо навчання самозбереженню. *Духовність особистості*. Луганськ, 2012. Вип. 5. С. 63–71.
6. Кайдалова Л., Пляха Л. Психологія спілкування: навчальний посібник. Харків : НФаУ, 2011. 132 с.
7. Когут І. Формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Полтава, 2015. 250 с.
8. Розин В. Здоровье как философская и социально-психологическая проблема. *Мир психологии*. 2000. № 1 С. 12–31.
9. Таймасов Ю., Турчинов А., Пашинський П. Здоров'язбереження як об'єкт наукового пізнання. *Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження* : колективна монографія / за заг. ред. проф. Ю.Д. Бойчука. Харків : Вид. Рожко С.Г., 2017. 488 с.
10. Таймасов Ю., Зуб О. Технології збереження психічного здоров'я студентів у роботі психологічної служби закладу вищої освіти. *Сучасні здоров'язбережувальні технології* : монографія / за заг. ред. проф. Ю.Д. Бойчука. Харків : Оригінал, 2018. 724 с.